

Het Huis der Lombarden

vroeger en nu

Filip VAN TRIMPONT,
Jacques DE RO en Jan COPPENS

Het statige herenhuis in de Vredestraat dat er jarenlang wat verkommerd uitzag, is gerestaureerd. Het pand en de grondvesten waar het op staat hebben al een lange geschiedenis achter de rug. De woning was destijds bekend als het ‘Huis der Lombarden’. De huidige woning is laat-18de eeuws en is gebouwd in classicistische stijl. Filip van Trimpont en Jan Coppens verdiepten zich in de geschiedenis van het Lombardenhuis. Jacques De Ro schreef een bijdrage over de bouwhistoriek van de huidige woning aan de hand van de kadastrale gegevens. Dit artikel wordt afgesloten met een overzicht van de noodzakelijke werken aan het Lombardenhuis door Filip van Trimpont. In ons volgende nummer (maart) krijgt u een beschrijving van de eigenlijke restauratie.

Beknopt geschiedkundig overzicht

Enige tijd na de stichting was Geraardsbergen, de kleine stad van weleer, fors gegroeid en dus groter geworden. De in Vlaanderen zo bloeiende wolnijverheid werd er met veel succes ingeplant zodat Joannes van Waesberghe in 1627 kon melden dat bijna al de inwoners er op een bepaald moment van leefden. Ook andere ambachten werden uit de grond gestampt, en de na verloop van tijd befaamd geworden jaarmarkten trokken kooplieden aan uit alle windstreken; de handel nam zo een vaart dat de Lombarden er een bank- en wisselkantoor oprichtten, meer bepaald in een huis toebehorende aan de heren van Boelare, huis dat gelegen was op de hoek van de Vredestraat met het Bokersstraatje. Dit huis, vandaag Vredestraat nr. 45, draagt nog altijd het epitheton “Huis der Lombarden”.

Men kan geen werk in verband met het Ancien Régime lezen zonder een passende bril op te zetten ten aanzien van de toenmalige economische leefwereld. Geld

als zodanig was niet algemeen verspreid. Van munteenheid was geen sprake en de muntwaarden verschilden van streek tot streek. Geld was overigens het voorwerp van een specifieke handel die bijna volledig in handen was van de zogeheten Lombarden. Deze komen herhaaldelijk voor in de tot nog toe oudst gekende stadsrekening van Geraardsbergen, namelijk deze van het jaar 1393¹. De Lombarden waren gewiekste geldhandelaars en in alle handelssteden hadden ze handelsbanken opgericht en verricht-

ten er alle bank- en wisseloperaties, inclusief geldleningen. Ze hadden geen goede reputatie omdat ze soms ongehoord hoge rentevoeten toepasten. Op een bepaald moment zelfs tot 66% op jaarbasis². Men sprak van Lombarden omdat de eerste geldschieters waarschijnlijk van Lombardije (Italië) afkomstig waren.

Het pand is gelegen in één der oudste wijken van de stad, in de Vredestraat (Afb. 1), tussen de Markt en de vroegere Sint-

Afb.1: de Vredestraat in Geraardsbergen

¹ ALGEMEEN RIJKSARCHIEF, BRUSSEL, Rekenkamer, ref. 35231. Alleen al op bladzijde 17 staan vijf boekingen m.b.t. de Lombarden. (Met dank aan Marc van Trimpont)

² G. DE VOS, *Onser Liever Vrouwen Hospitaal van Geeraardsbergen*, Geraardsbergen, 1903 (anastatische druk, 1991), p.198, voetnoot.

Adriaansabdij. De oude benaming was evenwel Pensstraat. In 1310 schreef men *de paynstrate*. (1315 *de painstrate*, 1328 *penicstrate*, 1331 *de penstrate*, enz.) Volgens Marleen Francq³ ontleende deze straat haar naam waarschijnlijk aan de aanwezigheid van het Vleeshuis gelegen op de hoek van de Pensstraat met de Markt. Volgens Fris stonden in deze straat ook de kramen van de vleeshouwers. Pens betekende in het Middelnederlands ‘een deel van de maag van herkauwende dieren’ of ook ‘darmen en ander ingewand, ook als spijs’. Ook de dialectbenaming *peensjstroeëte* is gewoon de uitspraak van Pensstraat. Vergelijk met ‘mens’ dat *meensj* wordt in het Geraardsbergs.

Wellicht werd *painstrate* in het Frans verkeerd vertaald als *rue de la paix* (in de plaats van *rue de la panse*), vandaar onze huidige benaming Vredestraat.

Aangezien de straat de verbinding was tussen het Schepenhuis en de Abdij, was het ook normaal dat er op die plaats reeds van in de beginperiode van onze stad gebouwen waren opgetrokken. Over het uitzicht van het toenmalig gebouw hadden we tot voor kort het gissen, daar de eerste afbeeldingen van veel latere datum zijn. Recent leverde het verdienstelijke speurwerk van Jan Van de Pontsele, voorzitter van de Geraardsbergse erfgoedraad, een schitterend miniatuur op dat de stad afbeeldt tijdens de aftocht van de Henegouwers bij de plunderingen van 1452. (Afb. 2) Op dit miniatuur is duidelijk het Stadhuis te herkennen. Misschien

is het gebouw met de dubbele trapgevel, gelegen links in de schaduw van het Stadhuis het *Huis der Lombarden*. Feit is dat deze *Lombarden*, steenrijk door de woekerwinsten die zij vorderden voor de leningen die zij toestonden, niet geliefd waren bij de bevolking en dus geliefkoosde slachtoffers waren bij plundering. Aldus vernemen we bij Fris⁴ dat *het Pandhuis der Lombaarden, op den hoek der Pensstraat en van 't Boeckerstraatje* door de Henegouwers werd geplunderd in 1452. Op de hierboven aangehaalde miniatuur is van deze brandschatting niets te zien, daar het gebouw blijkbaar intact uit de plunderingen komt, daar waar de Baronie van Boelare te vuur en te zwaard wordt gebrandschat. Er weze wel opgemerkt dat van schade aan het gebouw geen melding wordt gemaakt bij hogervermelde auteur.

Evenwel werd deze wandaad nog eens grondig overgedaan door troepen van de heer de Ligne, in het jaar 1485. Toen hadden Gentse opstandelingen zich in ‘het tamelijk sterke huis der Lombaarden’⁵ verschanst. De Henegouwers namen het huis echter in en staken het in brand. Door de noorderwind tastte de brand ook de nabijgelegen huizen aan waaronder het Stadhuis, de Sint-Joriskapel (de Sint-Bartholomeuskerk bestond toen wellicht nog niet) en zelfs de Dierkost.

Het is weinig waarschijnlijk, gelet op de rampzalige economische toestand tengevolge van diverse

oorlogen, dat de versterkingen waarvan sprake, zijn aangebracht na 1452, zodanig dat verondersteld wordt dat het gebouw, gelet ondermeer op zijn functie als ‘bank’ was ingericht om zo nodig ongewenste bezoekers te weren. Vanaf het ogenblik dat het pand in as werd gelegd, blijven de literaire bronnen uiterst karig met informatie over het pand. Wel kan men pogen het te situeren op afbeeldingen van de Momper en Sanderus.

Na een lange periode van stilte kwam het huis tijdens de laatste dagen van de Napoleontische periode opnieuw in de belangstelling. Nadat Napoleon het eiland Elba verlaten had om in Cannes te ontschepen, werd hij kort daarop in Parijs door het leger triomfantelijk ontvangen. Lodewijk XVIII vluchtte naar Gent. De hertog van Wellington, opperbevelhebber van de geallieerde Engelse en Nederlandse troepen, had zijn leger in drie korpsen verdeeld. Eén daarvan, onder generaal Hill kampeerde te Halle, Geraardsbergen en Oudenaarde. Volgens de Portemont en Fris ontmoetten Wellington, de generaals Howard en Hill, admiraal Sidney Smith, de Pruisische legerleiders Blücher en Bulow, de prins van Oranje, de hertog van Berry en de prins van Brunswick elkaar op 29 mei 1815. Ze hielden een wapenschouwing in de Gavermeersen te Onkerzele. (Vandaar dat de nabijgelegen straat de naam Kampstraat meekreeg, daar waren 20.000 Engelse ruiters gelegerd.) Daarna trok het gezelschap naar de stad voor

³ M. FRANCO, *Toponymie van Geraardsbergen tot 1600*, p. 89.

⁴ V. FRIS, *Geschiedenis van Geeraardsbergen*, Gent 1911, p. 125.

⁵ Ibidem, p. 148 en A. DE PORTEMONT (CATTELAÏN), *Historisch onderzoek naar de stad Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1996, p. 76.

Comment six mille com-
paignons partirent de la
ville de gaud durant le
seige et alerent par assaut
gagner pillier & ardoir les
villes de Aloust redremode
& grantmont. Et puis

escarmouches au tour de la
ville. Car le p^r d'enghien et
le seneschal de hynau et le
suzle de flandres en trouuou
u la fois a descouvert dont
ils ne prenoient nulles ra-
cons. Et aulcunefois ils

Afb. 2: vijftiende-eeuwse miniatuur, vermoedelijk van de hand van de Franse miniaturist Philippe de Mazerolles die in 1467 in Beaupré verbleef. Dit cisterciënzerinnenklooster in Grimminge had één van de grootste minatuurateliers van Europa. De miniatuur beeldt Geraardsbergen uit in 1452. De stad werd eerst bezet door de Gentenaren en nadien veroverd door Jan de Croy van Henegouwen. Daarna werd de stad geplunderd. Rechts boven bemerken we het Stadhuis. Links daarvan zou het torentje met de twee trapgevels het Lombardenhuis voorstellen. (Bibliothèque Nationale, Parijs, Frankrijk.)

een groot diner in de salons van mevrouw de Portemont-Blocq, de toenmalige eigenares van het Lombardenhuis. Na de zege in Waterloo ontving deze dame eerst de latere Karel X en daags daarna, zijn broer, Lodewijk XVIII, respectievelijk de laatste en voorlaatste Franse Koningen van de dynastie der Bourbons. Deze feiten worden zowel door de Portemont als door Fris beschreven.⁶

Dat deze patriciërswooning werd gekozen om deze hoge heren te ontvangen is niet verwonderlijk. Het was in die tijd een statige herenwoning, waarschijnlijk uitgerust met alle toenmalig bekend comfort en luxe (dit in tegenstelling tot vele landelijke

tochtige kastelen). In die periode omvatte het eigendom niet alleen de huidige woning met tuin, maar eveneens de bijhorigheden welke gelegen waren op de plek waar zich nu de polikliniek van de Bond Moyson bevindt.

Een glimp van het huis uit die tijd (1840) is te zien op een ets van Hoolans (Afb.3). Na deze periode kwam het goed, na een afscheiding van de aanhorigheden (welke in 1957 werden afgebroken) in handen van diverse Geraardsbergse families.

Bouwhistoriek aan de hand van de kadastrergegevens

Op de kopie van het Primitief plan (1828) van Geraardsbergen, dat in het Archief van het Kadaster te Gent wordt bewaard, valt meteen het rechthoekige grondplan op van het “Huis der Lombarden” (Sectie A 628) met langwerpige achterbouw en dito tuin nabij de hoek van de Vredestraat en het Bokerstraatje. Op dat ogenblik behoorde de woning met afhankelijkheden (samen 830 m²) toe aan **Marie-Françoise Blocq** (1769-1838). Zij was de rechtmatige erfgename van dit goed na het vroege overlijden

Afb.3: de Vredestraat anno 1849 door J.C. Hoolans. Het Lombardenhuis staat links, herkenbaar aan de trap met bordes en smeedijzeren borstwering.

6 DE PORTEMONT (CATTELAIN) *Historisch onderzoek...* boekdeel 1 blz. 125 en FRIS *Geschiedenis van Geeraardsbergen*, blz. 257 en 258.

van haar echtgenoot **Pierre-Ghislain de Portemont** (1750-1798), advocaat bij de Raad van Vlaanderen en lid van de schepenbank van Geraardsbergen in 1780-1789 en van haar zoon, **Pierre-Philippe de Portemont** (1789-1818), rentenier, burgemeester van Onkerzele in 1809-1811 en lid van de Regentieraad te Geraardsbergen in 1817-1818. Pas tien jaar na haar dood, in 1848, werd met het overlijden van haar schoondochter **Anne-Ghislaine de Bakker** (1793-1848), het familiebezit (inmiddels uitgebreid tot 920 m²) verdeeld en kwam het “Huis der Lombarden” toe aan haar kleinzoon **Auguste de Portemont** (1814-1886) en diens schoonbroer **Auguste van Wambeke** (1812-1869). Beide heren waren advocaat, maakten deel uit van de redactieraad van de ‘Gazette van Geeraardsbergen’ en vooral eerstgenoemde wist zich te ontpoppen tot een succesvol politicus en bekend historicus van zijn geboortestad. Op 14 december 1857 kon de Portemont voor notaris Declercq het aanpalend groot herenhuis met afhankelijkheden en tuin en het hoekhuis (Sectie B 627a,

627bis en 625, samen 810 m²) aan het Bokerstraatje verwerven (zie mutatieschets uit 1872). De vorige eigenaar was de bekende kanunnik **Constant-Guillaume van Crombrughe** (1789-1865), die naar Gent was verhuisd. Door deze aankoop ging het “Huis der Lombarden” gedurende méér dan zestig jaar deel uitmaken van één groot woonblok met achterliggende tuin, die toebehoorde aan één familie⁷

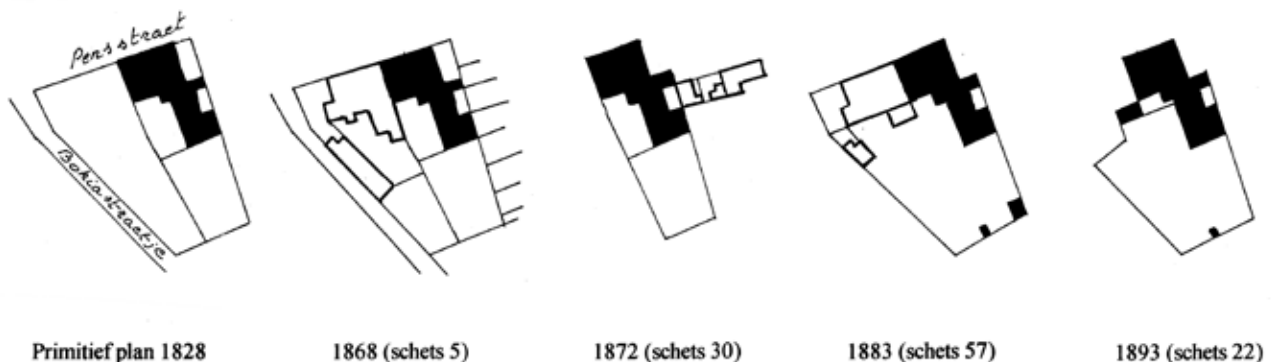
Een tweede verdeling van het familiebezit kwam er in 1863: Auguste De Portemont kreeg nu de hele huizenrij met tuin op zijn naam. In 1872 werd het “Huis der Lombarden” verbonden met de vroegere “Brusselsestraat”, thans Abdijstraat door de annexatie van een langgerekt, deels bebouwd perceel (Sectie B 628^c, 110 m²). Met het vroeger verwerven van de aanpalende panden van Van Crombrughe kon de hellende tuin (Sectie B 628^f, 920 m²) nu doorlopen tot het Bokiastraatje. Een langgerekt agrarisch gebouw langs dit straatje werd hiervoor in 1883 grotendeels afgebroken. De tuin onderging in dat jaar een ware metamorfose, mede door de bouw

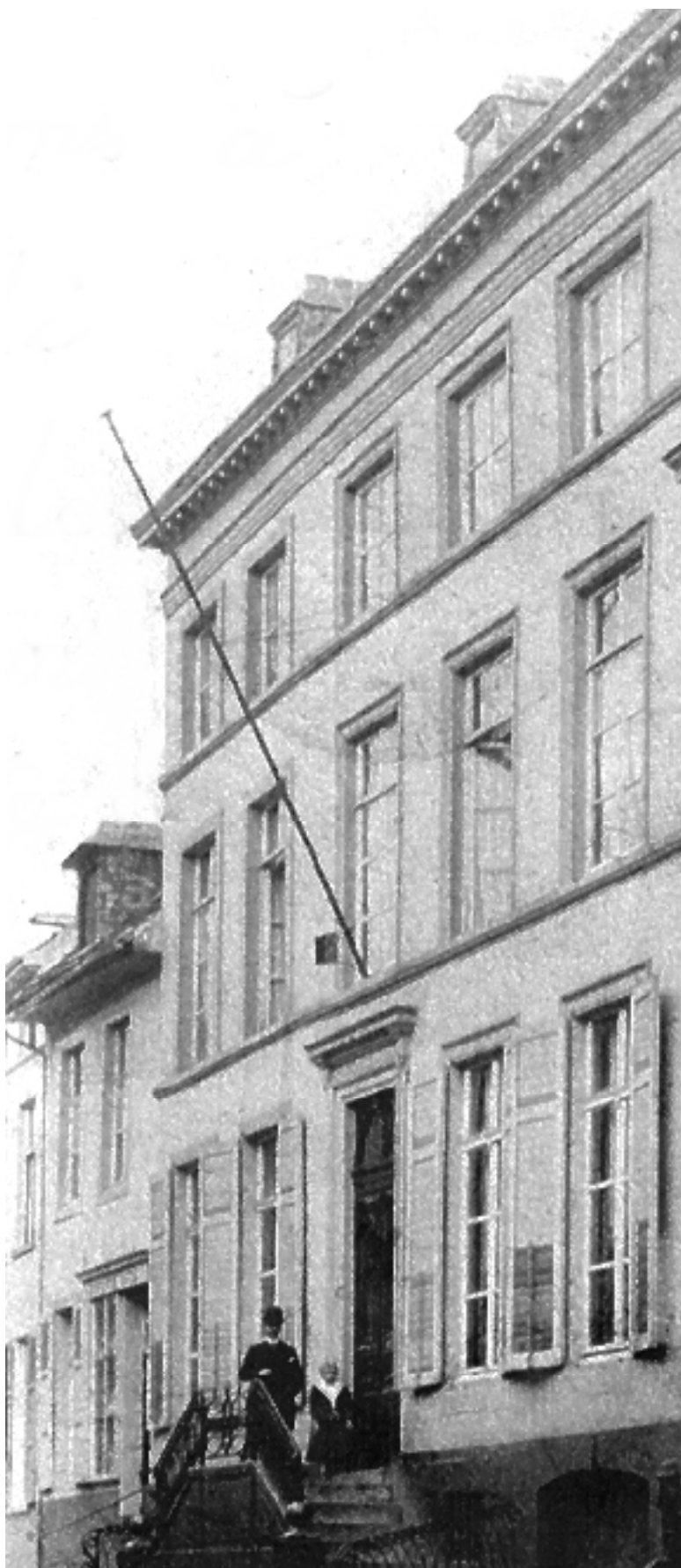
Afb 4. : Anna Annez de Taboada

van een ‘broeikas’ (serre) (Sectie B 628^c, 20 m²) en een paviljoen (Sectie B 627^{abis} 10 m²) tegen de de achterste tuinmuur. Beide constructies verdwenen respectievelijk in 1892 en 1931.

Anna Annez de Taboada (1839-1921) (Afb.4) verwierf na de dood van haar man in 1888 het vruchtgebruik over het goed. Ze bleef in het “Huis der Lombarden” wonen tot haar overlijden in 1921. Op 29 maart 1922 werd deze woning, omschreven als ‘renteniershuis met grond en lochting’, samen met het aanpalend herenhuis voor notaris De Ruyver

⁷ AKG (Archief Kadaster Gent), doc. 212, Ger., dl. 1, art. 165; dl. 1², art. 477; dl. 2, art. 957 en 976; doc. 219, Ger., 1857; genealogische en politieke gegevens over deze bekende eigenaars, zie: J. DE RO, *Analyse van een belangrijke politieke en financiële familieclan: de Spitaels van Geraardsbergen. Machtsverwerving en -verlies*, onuitgegeven licentiaatverhandeling, U.G. 1976-1977, dl. 1, pp. 329-330 en bijlage, pp. 41, 42, 79 en 107: haar woonhuis in de Vredestraat werd op 8 augustus 1848 geschat op 7.500 Belgische frank.

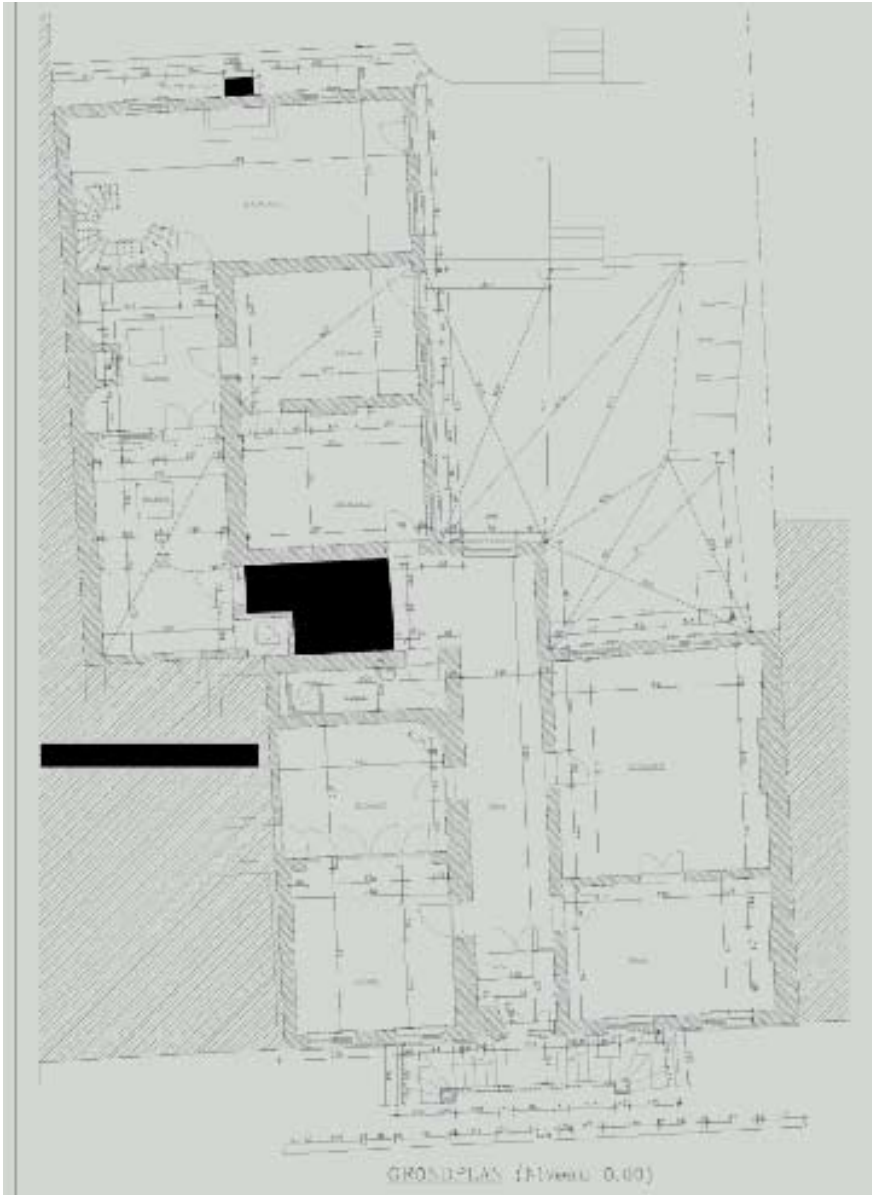
Afb.5: vermoedelijk de oudste foto van het Lombardenhuis, foto rond de eeuwwisseling 19de-20ste eeuw.

toegewezen aan **Clara de Portemont** en **Maurice Dincq-de Portemont**, handelaar te Brussel. Nog geen maand later, op 26 april 1922 werd het 'Huis der Lombarden' voor voornoemde notaris openbaar verkocht aan **Gustave Flamant** (1891-1971), industrieel en burgemeester te Geraardsbergen in 1923-1927. Het aanpalende herenhuis bleef bezit van de familie Dincq tot 16 oktober 1951. Op die dag werd de v.z.w. "Kliniek De Toekomst" de nieuwe eigenaar.

Samen met het hoekhuis kregen de gebouwen in 1954 een nieuwe bestemming. Vanaf dat ogenblik was er sprake van een polikliniek, maar het duurde nog tot 1959 alvorens de oude huizen moesten wijken voor nieuwbouw (Sectie B 627^b, 470 m²). In 1962 werd de v.z.w. omgedoopt tot Bond Moyson.

Inmiddels onderging het 'Huis der Lombarden' met Flamant, behalve de afbraak van het paviljoen, geen veranderingen. Op 15 november 1950 werd de koopakte van deze woning (350 m²) met tuin (860 m²), gelegen in de Vredestraat nr. 45, verleden voor notaris d'Haenens en ondertekend door **Fernand van Trimpont** (1897-1954), wijnhandelaar te Geraardsbergen. Het is zijn zoon, **Thomas van Trimpont** (°1938), die de huidige eigenaar is van het pand⁸.

⁸ AKG, doc. 212, Ger., dl.5, art. 1817 en 1824; extra dl. 1, art. 1817; extra dl. 3, art. 3201; doc. 219, Ger., 1922, 1950.

Afb. 6: Grondplan (Architectenbureau G. De Neve)

Noodzakelijke restauratiewerken

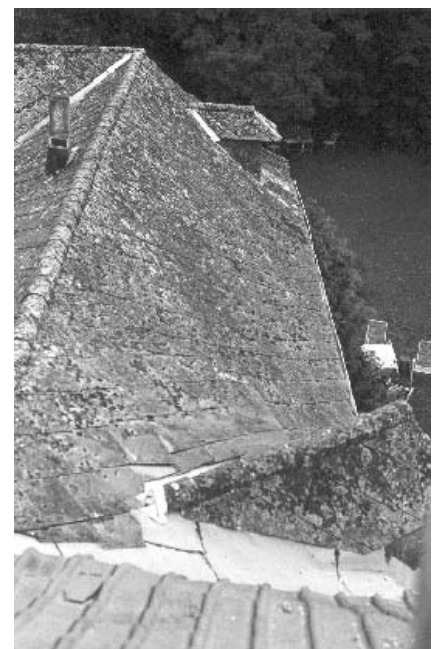
Reeds diverse jaren drongen grondige restauratiewerken zich op. Enkel de buitenzijde van de woning is voorwerp van klassering, zodat hiervoor een gedegen dossier diende te worden opgesteld met het oog op het bekomen van subsidies vanwege

diverse overheden⁹. Structureel deden zich volgende problemen voor :

1. Dakpartijen

Verschillen in de bouwtrant van de diverse vleugels van de woning lieten veronderstellen dat het huidige pand is ontstaan uit het samenvoegen van

verschillende gebouwen. Dit heeft geresulteerd in een zeer ingewikkelde dakstructuur met alle gevolgen van dien. In het verleden zijn diverse ongelukkige ingrepen uitgevoerd, waardoor de dakbedekking als een lappendeken, bestaande uit cementpannen over pottelbergpannen tot asbestschaliën en roofing, was ontstaan (Afb. 7). Vooral de veel te zware cementpannen aan de voorzijde van het woonhuis hadden, omwille van hun gewicht, bouwtechnische problemen teweeg gebracht. Onvakkundige ingrepen in het gebinte hadden de constructieve eigenschappen van het dak sterk aangetast. Het was de betrachting het gebinte (Afb. 8) in zijn oorspronkelijke staat met eik te herstellen en een uniforme dakpartij met natuurlijke leien te realiseren. De enige “toevoeging” met betrekking tot hedendaagse vereisten bestaat in het aanbrengen van een onderdak .

Afb. 7: onzorgvuldige aansluiting van drie daken zorgden niet enkel voor een onesthetisch zicht, maar vooral voor waterinsijpeling.

⁹ Vlaamse Gemeenschap, Provincie Oost-Vlaanderen, Gemeente Geraardsbergen

Afb. 8: binnenzicht van het dak van het hoofdgebouw vóór de restauratie

2. Voorgevel

De voorgevel (Afb. 9) heeft een typisch 19de eeuws neo-classicistisch uitzicht, uitgevoerd in pleisterwerk in cement, rond en boven de ge-deelten in arduin.

Afb. 9: zicht op de voorgevel kort voor de restauratie

In samenspraak met Monumentenzorg werd geopteerd voor het behoud van het uitzicht van de statige voorgevel, zoals hij er circa eind 19de eeuw heeft uitgezien. De onderdelen in natuursteen werden zorgvuldig hersteld en waar nodig vervangen. De pui (Afb. 10) in blauwe hardsteen werd, waar nodig gedemonteerd, waarna de onderdelen opnieuw werden geassembleerd en geconsolideerd. Het pleisterwerk werd verwijderd op de plaatsen waar het beschadigd

Afb. 10: restauratie van de pui.

of losgekomen was, waarna nieuw pleisterwerk werd aangebracht. De blauwe hardsteen blijft zichtbaar en het pleisterwerk wordt niet meer geverfd in de vroegere sombere grijze kleur.

3. Achtergevels en zijgevels

De achtergevels hadden, op het eerste zicht, de tand des tijds goed weerstaan (Afb 11). Deze waren sinds lang beschermd door het veelvuldig kalken. Daarom werd besloten deze 'zacht' te zandstralen, de 'malse' (dit is verpulverde) bakstenen te vervangen en de elementen in zandsteen zichtbaar te laten. Een recentere onesthetische schouw werd ingewerkt in het bestaand metselwerk.

De zijgevel moest grondiger worden aangepakt. Door de afbraak van de aanpalende woning (kant Bond Moyson) was een binnenmuur plotseling een buitenmuur geworden, die gedurende tientallen jaren onbehandeld aan de weers-elementen was blootgesteld. Deze puntgevel werd dus zorgvuldig hersteld.

Afb. 11: zicht op de achterzijde van het pand.

4. Schrijnwerk

De toestand van het schrijnwerk, met uitzondering van het dakgebinte, kon worden bestempeld als “in staat van ontbinding“. Al het buitenschrijnwerk, met uitzondering van de voordeur en de garagepoort werd volledig vernieuwd. Exceptioneel opteerde men voor “modernisering“, teneinde een comfortabele bewoning naar hedendaagse normen toe te laten. De ramen werden voorzien van dubbele beglazing en ingewerkt slagwerk met het oog op een betere thermische en akoestische isolatie. Om budgettaire redenen werd toegestaan Afrikaans hardhout aan te wenden, daar de ramen toch aan beide kanten moesten worden geverfd. Twee ramen die niet werden geverfd, aangezien zij zijn geïntegreerd in de eiken lambrisering, werden in eik uitgevoerd. Qua uiterlijk en uitzicht, moeten

de ramen evenwel volledig beantwoorden aan de bestaande ramen. Zelfs het gebruik van dubbele beglazing moest zoveel mogelijk worden verheeld. Dakgoten en dakkapellen moesten in dezelfde houtsoort als oorspronkelijk worden uitgevoerd.

5. Waterhuishouding

Al het water dat bij regenval uit de tuin stroomt of op de daken van de omvangrijke bijgebouwen moest op een gecontroleerde manier worden geëvacueerd. Het oude afvoersysteem was er op voorzien om zoveel mogelijk water te bewaren voor moeilijke tijden. De regenputten waren langs alle kanten lek door ongedierte, ouderdom en onkundige herstellingen. Uiteindelijk heeft het water zichzelf een weg gezocht onder het huis door naar de straat. Dit heeft voor gevolg gehad dat

de ondergrond waarop de fundamente rusten, waterziek werd met ernstige stabiliteitsproblemen als gevolg. Het water van de tuin zal nu worden afgevoerd naar de Bokerstraat, terwijl het water afkomstig van de daken eerst naar de bestaande (maar herstelde) waterputten wordt geleid, waarna het via een gesloten buizensysteem naar de openbare riolering wordt afgevoerd. Nadat het dossier was goedgekeurd kon aldus worden overgegaan tot een beperkte openbare aanbesteding. De werken werden aangevangen op 17 september 2002.

Wordt vervolgd...